

возраста. – М., 1995. – 144 с.

5. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М., 1995. – 367 с.

6. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М., 1996. – 658 с.

Поддьяков Н.Н. Содержание и методы умственного воспитания дошкольников. – М., 1980. – 214 с.

Ю.І. Калюжна

Полтава

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ ПІДЛІТКІВ

Сучасний розвиток науки і техніки характеризується ускладненням змісту і форм трудової діяльності кожної особистості. Нині можливості людини, здатність до створення нових, оригінальних ідей та проектів дедалі частіше виступають у ролі суттєвих джерел розвитку народного господарства. Отже необхідним є не лише озброєння школярів відповідними знаннями та вміннями, а й формування у них позитивного ставлення до праці, дієвих мотивів трудової діяльності як основи їх подальшого професійного самовизначення. Дуже важливо, щоб праця сприймалася сучасною молоддю не лише як засіб отримання матеріальних благ, а і як найсприятливіша для особистості можливість реалізувати свої здібності, творчий потенціал та естетичні прагнення.

У сучасній психологічній літературі розглядається сукупність суттєвих ознак діяльності, що має творчий характер [4, 7].

Перш за все, вона відзначається наявністю деяких протиріч або творчої задачі. Саме це спонукає особистість до знаходження нового, формулювання власної точки зору щодо розв'язання проблем.

Наступною ознакою творчої діяльності є новизна та оригінальність її процесу чи результату, здатність людини подолати рамки уже розроблених та запроваджених способів дій, алгоритмів їх виконання.

Окрім цього творча діяльність передбачає наявність суспільної чи суб'єктивної значимості її результатів. Це означає, що вони мають становити цінність для суспільного розвитку або вдосконалення самої особистості.

У відповідності до основних характеристик творчої трудової діяльності визначається і специфіка підготовки до неї сучасної шкільної молоді.

Психологічна готовність до праці характеризується як складне багаторівневе утворення, що включає в себе операційні та особистісні компоненти [3].

Операційні компоненти психологічної готовності до праці – це наявність загальнотрудових і професійних знань, умінь та навичок. До загальнотрудових належать, наприклад, здатність планувати діяльність, передбачати її результати, координувати власну активність з діями інших людей. Професійні ж знання та навички забезпечують ефективне виконання вузько окресленої сфери діяльності (догляду за тваринами, технічного моделювання тощо).

Особистісні компоненти психологічної готовності до праці об'єднують наявність позитивного відношення до неї, потреби, мотиви (особливо інтереси), а також звички, пов'язані з трудовою діяльністю, особливості емоцій, вольові зусилля, які прикладає людина як для переборення труднощів, що виникають у процесі роботи, так і для самовиховання необхідних якостей: самостійності, активності, акуратності і т. п.

Ці компоненти існують у тісному взаємозв'язку. Так, дитина може ефективно застосувати свої знання та вміння у праці, коли їй цікаво працювати, коли праця викликає у неї позитивні емоції. У цьому випадку можна говорити про внутрішнє прийняття учнями трудової діяльності, про те, що завдання виконуються не формально, а у відповідності з потребою працювати та глибокою зацікавленістю у результатах праці.

Мотиви – це спонукання до діяльності, що реалізуються в інтересах, прагненнях, ідеалах та бажаннях учнів [1, 2]. Деякі з них є найціннішими для особистості. Зазвичай саме вони визначають поведінку людини у певному напрямку. Інші ж проявляються ситуативно і не є визначальними для активності особистості. Так, якщо провідним мотивом є спілкування, то учень прагне до активної взаємодії з оточуючими і в навчанні, і в праці, і в грі. Якщо ж у нього мотив навчання не входить в число провідних, то прагнення до взаємодії з іншими людьми виникає нерегулярно, а лише під впливом певної ситуації і не є характерним для його поведінки в цілому.

Від провідних мотивів залежить спрямованість особистості. Якщо вони пов'язані з працею, то у цьому випадку можна говорити про трудову спрямованість. У поведінці це проявляється у старанному виконанні трудових завдань, самостійному плануванні діяльності та досягненні у ній необхідного результату. Окрім цього, діти демонструють повагу до людей праці та прагнуть до виховання у себе таких якостей, як відповідальність, самостійність і т. д. Причому всі ці характеристики супроводжуються яскравими позитивними емоціями і задоволенням від праці, радістю від досягнення бажаного результату.

Методика дослідження. Для забезпечення вивчення мотивації трудової діяльності сучасних підлітків було застосовано методику дослідження структури мотивації з допомогою незакінчених речень, анкетування та методику вивчення рівнів та форм освоєння трудової діяльності підлітками (Моргун В.Ф.).

Результати дослідження та їх обговорення. Проведене дослідження дозволяло встановити низку особливостей мотиваційного аспекту праці учнів.

Серед всіх опитаних учнів підліткового віку V-IX класів число дітей із спрямованістю на соціально важливу трудову діяльність складає 19,6%. Найчастіше ж саму працю учні сприймають як необхідність, пов'язану з забезпеченням матеріальних благ («Треба працювати, щоб мати гроші», «Не працюватимеш – не буде добробуту у сім'ї»).

Вдалося також встановити, що більшістю учнів праця сприймається як репродуктивний, відтворюючий процес. Найчастіше підлітки орієнтовані на освоєння трудових операцій під безпосереднім керівництвом педагога («Треба виконувати вимоги вчителя») або на виконання дій за зразком («Треба працювати так, як показує вчитель»). Такі відповіді продемонстрували відповідно 42% та 36% учнів. Лише 15% опитуваних підлітків вказали на необхідність самостійності у праці, а 7% – на важливість творчого характеру трудової діяльності.

Розглядаючи форми освоєння трудової діяльності, ми відзначили, що із всієї вибірки 46% підлітків розуміють працю лише як виконавчу діяльність («Працювати – це значить робити щось власноручно») 20% учнів зазначали необхідність перцептивної діяльності у праці найчастіше як необхідність розбиратися у схемах, кресленнях тощо. 18% пов'язували працю з обговоренням дій з педагогом або однокласниками і тільки 16% продемонстрували схильність попередньо проектувати, конструювати майбутній трудовий процес, щоб вдосконалити його. Таким чином, творчі компоненти праці ще не мають достатньої значущості для учнів, а отже, вимагають подальшого формування.

Висновки. Для оптимізації процесу виховання у школярів мотивів саме творчої праці доцільно використовувати різні шляхи психолого-педагогічного впливу. Перш за все це вплив безпосередньо на мотиваційну сферу через пояснення, переконання. Учні засвоюють «в готовій формі» певні цілі, ідеали, спонукання до діяльності. Однак не можна переоцінювати значення такого шляху, оскільки формування мотивації тільки через переконання і пояснення може привести до формального знання своїх обов'язків, не підкріпленого відповідними мотивами. Як правило, такий шлях виховання недостатньо впливає на емоційну сферу дитини, на формування бажання працювати.

Інший шлях передбачає таку організацію праці учнів, при якій відбувалося б посилення внутрішніх спонукань, відкривалися б можливості їх переходу у стійкі

мотиваційні утворення. Особливої актуальності набуває включення підлітків у виконання завдань творчого, проблемного характеру. Прийоми організації такої роботи можуть бути різними:

- завдання на окреслення послідовності виконання трудового процесу, його планування;
- завдання на вдосконалення конструкції виробу чи процесу праці з обов'язковим обґрунтуванням запропонованих змін;
- завдання на самостійну розробку конструкції виробу;
- завдання на рецензування конструкцій, запропонованих іншими учнями і т. п.

Оскільки підлітків приваблює праця, що створює умови для самовдосконалення та самоствердження, дуже важливо, щоб у процесі розв'язання творчих задач враховувалися думки і пропозиції кожного школяра, визначалися їх переваги і недоліки, а потім разом з педагогом формулювався колективний розв'язок проблеми відносно кінцевого плану спільного виконання трудового завдання. Така форма роботи створює умови не тільки для формування особистісних якостей, необхідних для успішного виконання творчої діяльності, а й для розвитку пізнавальної сфери підлітків і здатності генерувати нові ідеї, гнучкість і самостійність мислення тощо.

Організація діяльності підлітків, що базується на врахуванні специфіки їх мотиваційної сфери сприяє не лише розвитку творчої активності учнів, а й формуванню психологічної готовності до праці в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева М.І. Мотиви навчання учнів. – К.: Радянська школа, 1974.
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. – М.: Мысль, 1976.
3. Кудрявцев Т.В., Фарапонова Э.А. Психологические основы подготовки учащихся к труду и выбору профессии // Школа и труд. М., 1987.
4. Моляко В.А. Психология творческой деятельности. – К.: «Знание», 1978.
5. Моргун В.Ф. Концепція багатомірності розвитку особистості та її застосування // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 2. – С. 27-40.
6. Психология труда / Под ред. А.В.Карпова. – М.: Владос, 2003.
7. Романець В.А. Психология творчества. – К.: Вища школа, 1971.

О.В. Корнілов
Полтава

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ТА ЗАСОБИ ЇЇ АКТИВІЗАЦІЇ

Проблема дослідження мотивації навчання є одною з провідних у віковій та педагогічній психології. Тільки внутрішня позитивна мотивація створює умови для успішного навчання. Кожний віковий період має певні особливості мотиваційної сфери. Відомо, що мотивація навчання учнів початкових класів завжди є дуже високою. За даними психологічних досліджень традиційні умови навчання призводять до того, що наприкінці молодшого шкільного віку бажання вчитися згасає, виникає так званий „феномен мотиваційного вакууму”.

Труднощі, що виникають при переході школярів до середньої школи, пов'язані як зі змінами у навчальному процесі (вчителі-предметники замість одного вчителя у початковій школі, збільшення навчального часу та навчальних дисциплін тощо), так і з психологічними особливостями даного віку (зміна провідної діяльності, соціальної ситуації розвитку, виникнення новоутворень та підліткової кризи). Це обумовлює специфіку мотиваційної сфери учнів середньої школи.

Усі дослідники відмічають *загальне зниження* мотивації навчання. Перш за все змінюється провідний мотив відвідування школи: „не тому, що хочу, а тому, що треба”.